

מחקרי גבעה

שנתון המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון תשפ"ה

כרך יב

עורכת כתב העת:
ד"ר אליסיה גרינבנק

מועצת המערכת:
פרופ' משה צפור
פרופ' שמואל ורגון
פרופ' אסתר עדי-יפה
פרופ' שונית רייטר
פרופ' ריקי טסלר
ד"ר רחל קולנדר
ד"ר פלג דור חיים
ד"ר היידי פלביאן

עריכה לשונית
עברית: אודי לוינגר
אנגלית: יאיר האס

מזכירת המערכת: בת-שבע הרוש
עיצוב והפקה: צופית צחי

© כל הזכויות שמורות

תשפ"ה 2025
ISSN 2664-553X

המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
ד"ר אבטח 79239, טל' 08-8511900
אתר המכללה www.washington.ac.il
דוא"ל rjournal@washington.ac.il

תוכן

5	דבר סגנית נשיא המכללה
7	דבר העורכת
11	רשימת כותבי המאמרים

שער ראשון | יהדות ומקרא

17	”ללמד בני יהודה קשת”: הקרב על הגלבוע בהקשר הגיאוגרפי-היסטורי של ארץ ישראל והשלכותיו על התפתחות הלוחמה בעת העתיקה	צחי כהן
35	סיפור גניבת הברכות כאנלוגיה לסיפור העקרה	יוסף פריאל
49	מטא-הלכה כשיקול בפסיקתו של הרב משה כלפון הכהן מג'רבה בשו"ת 'שואל ונשאל'	שי מאמו
65	המערכה של אחאב להשבת רמות גלעד לישראל (מל"א כב; דה"ב יח, ב-לג)	ניר ורגון

שער שני | חינוך והוראה

87	”ממ"ד רגשי וחברתי למפונים” – ניהול ללא סמכות, העצמה פסיכולוגית ושחיקה בקרב מנהלות מרכזי מפונים במלחמת חרבות ברזל	טניה לוי גזנפרנץ
113	”להיות לך מגדלור באפלה”: אתגרים של מנהלי בתי ספר המשלבים מורים עם מוגבלויות פיזיות בבתי הספר	אורן כהן זדה
137	תחושות אושר שמורים חווים בכיתה	אליעזר יריב
171	”נושאת הכשורה” – תפקיד הגננת באיתור קשיים התפתחותיים של ילדים בגן	אליסיה גרינבנק, לילך גלעד כהן וליאורה פינטו
193	סודות ההצלחה בעבודה עם סטודנטים עם מוגבלות במרכזי נגישות באקדמיה	מירי קריסי

- 215 עארף אבו-גוידר "ללוות, להדריך ולהעצים: עמדותיהן של מורות מכשירות כלפי מודל 'קהילת אקדמיה-כיתה' בהכשרת סטודנטיות-ערביות-בדואיות

מאמרי דעה

- 231 מיכל ניסים, שירלי עצמון וגד בר טוב המחסור במטפלים ממקצועות הבריאות במערכת החינוך: אתגרים, השלכות והצעות לפתרונות להרחבת התמיכות - מאמר דעה
- 243 לילך גלעד כהן מסגור מחדש: תפיסת תפקיד המנהל בהטמעת הכלה והשתלבות לתלמידים עם מוגבלות - מאמר דעה

שער שלישי | מוזיקה

- 263 אפרת בוכריס בשם האמנות: רקוויאם בטרזיינשטט
- 287 עידית סולקין השפעת השתתפות בתוכנית הכשרה על תחושת הזהות המקצועית ועל העמדות לגבי שימוש במוזיקה בקרב מחנכות-מטפלות במעונות יום

שער רביעי | בריאות

- 313 סיואר מחול-חורי, ענבל בכר-כץ, שלומית שניצר-מאירוביץ', מיכל גודינצקי אלישיב ואיילת גור "העצים ברחוב גדלו מהדמעות שלי": חוויות הורים לילדים עם דושן ובקר - מהמשבר להתמודדות
- 333 מאור דהן, ריקי טסלר, איתמר שידלוב, נועה שטיינמן, מרדכי צווילינג, מיכל גלסר ושי חן-גל גורמי סיכון אובדני בקרב תלמידי בתי הספר לנוער

מחברי המאמרים

ד"ר אבו-גוידר עארף

החוג ללשון עברית כשפה שנייה, מכללת קיי; החוג לחינוך, מכללת אחוה
arefgweder@gmail.com

ד"ר בוכריס אפרת

החוג לתנ"ך, החוג למוזיקה והחוג לחינוך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון.
המכללה ירושלים
Efratb1967@gmail.com

ד"ר בכר כץ ענבל

ראש המגמה לחינוך מיוחד ולתרפיה בספורט (קמפוס וינגייט), ומרצה במרכז האקדמי
לוינסקי וינגייט
Inbal Bachar@gmail.com

הרב ברטוב גד

מפקח על החינוך הרתי, מחוז מרכז, משרד החינוך
gadbartov@gmail.com

גב' גודינצקי אלישיב מיכל

מנהלת צוות העובדים הסוציאליים בעמותת "צעדים קטנים"
michal@littlesteps.org.il

פרופ' גור איילת

ראש התוכניות לתואר שני בעבודה סוציאלית, תל-חי אוניברסיטה בהקמה
Guraye@telhai.ac.il

ד"ר גלסר מיכל

המינהל להכשרה מקצועית במשרד העבודה
michal glaser 3@gmail.com

ד"ר גלעד כהן לילך

החוג ללקויות למידה, בית הספר ללימודי תואר שני, המכללה האקדמית לחינוך תלפיות;
מפקחת יו"ר ועדות זכאות ואפיון, מחוז מרכז, משרד החינוך.
lilachcohen1973@gmail.com

ד"ר גרינבנק אליסיה

ראשת החוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
gralicia2@gmail.com

מר דהן מאור

החוג לחינוך גופני, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
mdahanos1@gmail.com

ד"ר ורגון ניר

החוג לתנ"ך, מכללת אורות ישראל; החוג לתושב"ע, המכללת האקדמית לחינוך תלפיות
nirvargon@gmail.com

ד"ר חן גל שי

המינהל להכשרה מקצועית במשרד העבודה
h_shai@netvision.net.il

פרופ' טסלר ריקי

ראש התוכנית לתואר שני בחינוך גופני במכללה האקדמית גבעת וושינגטון; המחלקה
לניהול מערכות בריאות, בית הספר למדעי הבריאות, אוניברסיטת אריאל
riki.tesler@gmail.com

פרופ' יריב אליעזר

ראש החוג לתואר שני בחינוך משלב, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
elyariv@gmail.com

ד"ר כהן צחי

ראש המסלול לתואר שני בלימודי יהדות, הקריה האקדמית אונג
evic41@gmail.com

ד"ר כהן זדה אורן

ראש בית הספר ללימודי תואר שני, המכללה האקדמית לחינוך תלפיות
cohenzad@gmail.com

ד"ר לוי גזנפרנץ טניה

ממונה מחוזית התכנית הלאומית לילדים ונוער 360, משרד החינוך, מחוז צפון; המסלול
לתואר שני במנהל חינוך, המכללה האקדמית תל חי
tanaiilan@gmail.com

ד"ר מאמו שי

החוג לחינוך, ראש המכון לפדגוגיה של חוסן, המכללה האקדמית חמדת
shaim310@gmail.com

ד"ר מחול-חורי סואר

החוג לעבודה סוציאלית, תל-חי אוניברסיטה בהקמה
siwar makhoul@gmail.com

ד"ר ניסים מיכל

הממונה על מסלולי החינוך המיוחד וראשת מסלול מלמ"ם (מורים לתלמידים עם מוגבלויות מרובות), המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין
nissimichal@dyellin.ac.il

ד"ר סולקין עידית

החוג לגיל הרך והחוג לחינוך גופני, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון;
החוג לחינוך והחוג לחינוך מיוחד, מכללת תלפיות
idit sulkin@gmail.com

ד"ר עצמון שירלי

מפקחת פיתוח מקצועי והדרכה, מחוז תל אביב, משרד החינוך
shiryaz@education.gov.il

גב' פינטו ליאורה

מנהלת גן, מוסמכת תואר שני בקריה האקדמית אונו
pintoliora@gmail.com

ד"ר פריאל יוסף

החוג לתנ"ך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון; מרצה לתנ"ך וזמר עברי באוניברסיטת בר אילן.
priel483@gmail.com

פרופ' צווילינג מרדכי

המחלקה לכלכלה ומנהל עסקים, אוניברסיטת אריאל
motiz@ariel.ac.il

ד"ר קריסי מירי

מנהלת המרכז לנגישות אקדמית, מרצה בחוג לאנגלית ובחוג לחינוך, המכללה האקדמית אשקלון; החוג לאנגלית, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
mirik@aac.ac.il

ד"ר שטיינמץ נועה

המחלקה לניהול מערכות בריאות, בית הספר למדעי הבריאות, אוניברסיטת אריאל
noasimplywrite@gmail.com

ד"ר שידלוב איתמר

ראש החוג לחינוך גופני, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון
itamar shidlov@gmail.com

ד"ר שלומית שניצר-מאירוביץ'

אוניברסיטת בר-אילן, הפקולטה לחינוך
Shulamit.shnitzer@biu.ac.il

סיפור גניבת הברכות כאנלוגיה לסיפור העקדה

יוסף פריאל

תקציר

כשמעיינים בניסוחו של סיפור "גניבת הברכות" (בר' כז) מתגלה כי מספר רב של פריטים בסיפור וכמה מטבעות לשון, בסך הכול 15 נקודות של דמיון והקשר, יוצרים הדהוד רחב לסיפור העקדה (בר' כב) המעורר את הקורא לבחינת הקשר בין הסיפורים.

במאמרנו אנו סוקרים את נקודות הדמיון ומנסים להציע מדוע יצרה התורה את האנלוגיה הזו.

לדעתנו, התורה רצתה לבנות את דמותו של יצחק הפסיבי מאוד בסיפור העקדה וכמה סיפורים הבאים בעקבותיה, ועל פי הצעתנו המחודשת, דווקא סיפור "גניבת הברכות" מחזק ובונה את דמותו. תוך כדי מענה לשאלה המוצגת, מנתח המאמר בדרך חדשה את התגלגלות סיפור גניבת הברכות.

בסופו מציג המאמר תמה נוספת המוצאת מקבילות במקרא לתופעה של בניית דמויות מחדש לאחר מבע פסיבי בחלק מחייהן.

תאריכים: גניבת הברכות, עקדת יצחק, יצחק ורבקה. אינטרסקסטואליות במקרא, פסיביות והתפתחות של דמויות מקראיות.

מבוא

כשמעיינים בניסוחו של סיפור "גניבת הברכות" בבראשית כז (להלן סיפור ב'), מתגלה כי מספר רב של פריטים בסיפור וכמה מטבעות לשון יוצרים הדהוד רחב לסיפור העקדה בבראשית כב (להלן סיפור א'), המעורר את הקורא לבחינת הקשר בין הסיפורים. כלל יש בידנו, וכך נהגו חז"ל במדרשיהם, לקשר בין מקומות שבהם מתגלים מוטיבים דומים על בסיס "גזירה שווה" או היקש. לעיתים הסתפקו חז"ל אפילו במילה אחת דומה ויצרו קשר בין נושאים רחוקים, וכאן מצאנו לא פחות מ-15 נקודות דמיון וקשר. בתופעת האינטרטקסטואליות במקרא עסקו חוקרים רבים,¹ אך בנידון דנן מצאתי רק שלושה שהתייחסו לקשרים בין סיפור הברכות לעקדה. שוורץ² טוענת שאין פה הקבלה אלא אלוויה קלה. טרנר³ טען שבשני הסיפורים יחסי האב והבן מאוימים, וגרוסמן⁴ מציג כמה מקבילות לשוניות אך טען שאין בין הסיפורים אנלוגיה של ממש ואולי יש כאן מסר נסתר שעשוי יחווה כמין עקדה בעקבות הפרידה הצפויה מאביו. עיוננו יציג הקבלה רחבה הרבה יותר כפי שיפורט להלן.

נסקור בתחילה את נקודות הדמיון בין שני הסיפורים:

הקשר ענייני: פריטים שבהם סיפור הברכות (להלן סיפור ב') ממשיך את סיפור העקדה (להלן סיפור א'):

1. סיפור ב' הוא למעשה תוצאה של סיפור א'. שני הבנים בסיפור ב' רבים על "ברכת אברהם" שהובטחה קודם לכן חמש פעמים אך קיבלה כאן מעמד של שבועה א-לוהית⁵

-
- 1 טול P. Tull, "Intertextuality and the Hebrew Bible", *Currents in Research: Biblical Studies* 8] (2000), pp. 59-90; מילר D. Miller, "Intertextuality in Old Testament Research", *Currents in* [9] (2011), pp. 283-309; יאיר זקוביץ (מקראות בארץ המראות, תל-אביב 1995) ויונתן גרוסמן (אסתר - מגילת סתרים, אלון-שבות 2013, וכן: אברהם - סיפורו של מסע, תל-אביב 2015). כל המצוטטים לא עמדו על ההקבלה שבסיפורנו. גם שמיר יונה שעמד על תופעת החזרה, גם המילולית (בספרו: החזרה - פנים רבות לה, באר-שבע תשע"ג), לא התייחס להקבלה זו.
  - 2 שרה שורץ, אלה תולדות יצחק; סיפור יצחק בספר בראשית, אוניברסיטת בר-אילן תשפ"ד, עמ' 135.
  - 3 Laurence A. Turner, *Genesis*, Sheffield 2000, pp. 115-116.
  - 4 בספרו המאוחר יותר (יעקב - סיפורה של משפחה, ראשון-לציון 2019, עמ' 132-134) ציין יונתן גרוסמן חמש נקודות דמיון מילוליות בין הסיפורים: "הנני" (אצלנו, פריט יא להלן), "נא" (אצלנו, פריט יד להלן), "וילך", "ויאמר אבי" (אצלנו, פריט יג להלן), ודו-שיח ששני הצדדים בו פותחים ב"ויאמר" (כב, ז מול כז, כ). לדעתנו, "וילך", "ויאמר", מתוך היותן מילים כה תדירות, לא יכולות להצביע על דמיון.
  - 5 כך לפחות הם חושבים. מהמשך עיוננו מתברר (להלן הערה 18), שלפי הרוב המוחלט של הפרשנים,

שהוענקה לאברהם גם⁶ כשכר על עמידתו בסיפור העקדה: "וְהִרְבָּה אַרְבֵּה אֶת זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וַיֵּרֶשׁ זֶרְעֶךָ אֶת שְׂעַר אֲבִיךָ" (כב, יז).

דמיון תוכני:

2. שני הסיפורים יוצרים דרמה בין האב לבנו.
3. רק אחד מההורים מעורב בדרמה: שרה חסרה בסיפור העקדה, ויצחק מוצג ככהה עיניים (פס' א) גם במהלך הסיפור, עובדה היוצרת תחושה שרבקה מנהלת את האירוע בעצמה. יצחק מצטרף לאירוע רק בסופו, כשהוא מברך.⁷
4. בשני הסיפורים נשאלת שאלה הנענית בתשובה מתחמקת. יצחק שואל "אִיָּה הִשָּׂה לְעֵלָה" (פס' ז), ואברהם עונה לו: "אֵל-לֵהִים יִרְאֶה לּוֹ הִשָּׂה לְעֵלָה בְּנִי". דבריו יכולים להתפרש בשני אופנים הפוכים: או שהבן הוא העולה, או שהמילה "בני" היא סיום מכובד למשפט.
5. "אֵל-לֵהִים יִרְאֶה לּוֹ הִשָּׂה לְעֵלָה"⁸ גם בסיפור השני יצחק שואל: "מִי אֶתָּה בְּנִי", ויעקב במבוכתו אינו יודע כיצד לפנות לאביו ואומר "אֲנֹכִי עֲשׂוּ בְּכַדְךָ", דבר היכול להתפרש כהצהרה שהוא עשוי הבכור, או כהצהרה שעשוי הוא הבכור אך אני איני עשוי.⁹ מבוכה נוספת נראית בפנייתו הלא בהירה של יעקב לאביו: "קוֹם נָא שָׁבָה וְאֶכְלָה מִצֵּידִי" (פס' ט).
6. בשני הסיפורים המתבקש ממחר לבצע את הבקשה.
7. בשני הסיפורים מוזכרת המאכלת (כב, ו) או החרב (כו, ז).
8. מוטיב מות יצחק מופיע בשני הסיפורים. סיפור א' כמעט הביא למות יצחק, וסיפור

מעולם לא הייתה ליצחק כוונה לת לעשיו את "ברכת אברהם" אלא ברכה אחרת והדברים יובהרו להלן.

- 6 אברהם הובטח בשלוש הבטחות (לפני "לך-לך" [בפרק יב, א] כשכב לארץ וישב באלון-מורה, [שם] ובפרק יג בין בית-אל ובין העי). האל כרת עימו ברית פעמיים (בברית בין-הבתרים בפרק טו ובברית המילה בפרק יז) ונשבע לו פעם אחת (בעקדה בפרק כב). בכל המקרים יש התייחסות לארץ ולזרע או לפחות למרכיב אחד מהם. על היחס בין כל המקראות האלה עמד מורי, הרב יואל בן-נון, בספרו פרקי האבות, אלון-שבות תשס"ג, עמ' 40-41. יצחק עצמו קיבל את "ברכת אברהם" לפני הסיפור עם אבימלך בפרק כו, ג: "גִּזְרַת בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי לִךָ וּלְזֶרְעֶךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֶרֶץ וְהָאֵל וְהַקִּמְתִּי אֶת הַשְּׂבַעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ".
- 7 ועסקנו בדברים בתחילת דברינו. והעיר לי על כך ידידי, פרופ' יונתן גרוסמן, שאכן שרה נעדרת לחלוטין מסיפור א', ואילו בסיפור ב' יצחק אינו נעדר אלא פסיבי, והדברים יורחבו להלן.
- 8 וכפי שאומר רד"ק בפס' ח: "ענה לו מענה שיוכל אדם להבינו לשני פנים, האחד, שיהיה בני, תשובת הקריאה, כמו 'הנני בני', כלומר: בני, א-להים יראה לו השה, ר': הוא יודע מי יהיה השה והוא יזמינו לנו, והשני: א-להים יראה לו השה לעולה, ומי הוא השה, בני הוא?".
- 9 וכך מציעים רש"י (ע"פ תנחומא [בבובר], תלדות י): "אנכי המביא לך, ועשו הוא בכורך". וכן חזקוני בפירושו השני: "לפי שקול הדעת לא כחש לו, כך אמר לו 'אנכי' במקום 'עשו בכרך' - שהרי כבר מכר לי את הבכורה".

- ב' עוסק באירוע המנומק במיתתו הקרבה לבוא ("לא ידעתי יום מותי" כז, ב)).
9. כתוצאה מהאירוע הגיבור משנה את מקום מושבו, כאשר אותו מקום מופיע בשני הסיפורים. אברהם עובר מחברון לבאר-שבע (כב, יט), ויעקב בורח מבאר-שבע לחרן (כח, ה).
10. בשני הסיפורים משמש בעל חיים אחר כתחליף למטרה המקורית. האיל בסיפור א' ושני הגדיים בסיפור ב', שניהם כמובן מאותה משפחה.
11. שני הסיפורים מסתיימים בברכת הגיבור. תוצאתו של סיפור העקדה היא ברכה נרחבת לאברהם, ותוצאתו של סיפור "גניבת הברכות" היא ברכות נרחבות ליעקב, שהרי הוא מקבל גם את הברכה שזכה לה בתחפושת (כז, כח-כט) וגם את "ברכת אברהם" בשעה שהוא עוזב את ביתו כעצת אימו (כח, ג-ד).¹⁰

דמיון לשוני:

12. בשני הסיפורים האב משתמש בלשון "הַגְּנִי".¹¹
13. המבנה של דו-השיח בין הבן לאב דומה בשני הסיפורים: קריאה לאב, הנני, ושאלת המשך. בסיפור העקדה, הבן קורא לאביו (פס' ז), נענה בתשובת "הַגְּנִי" וממשיך בשאלה. כך גם בסיפור הברכות: יעקב קורא לאביו, ונענה בתשובת "הַגְּנִי". אך בסיפור זה האב הוא שממשיך בשאלה ("מִי אַתָּה בְּנִי"? כז, יח). בדרך הרמז ניתן לומר שההיפוך כאן מבטא את מהות הסיפור: תחפושת שהיא היפוך מהמטרה המקורית.
14. בשני הסיפורים מתחילה הפנייה בבקשת "נָא" המתפרשת כבקשה שאינה מחייבת. כמו כן, המצלול בולט: "קָח נָא" (כב, ב) לעומת "שָׂא נָא" (כז, ג).
15. הרגעים המרגשים: בשני הסיפורים הגיבורים נקראים בשם "בְּנִי". כך יצחק בסיפור העקדה (כב, ח) וכך הבנים בסיפור הברכות (כז, א; יח; כ; כו; לז). סיומת זו של המשפטים אינה רק סיומת טכנית אלא מעמיקה את הסיטואציה המרגשת.¹²

נציג תרשים המראה עד כמה דומים הסיפורים זה לזה (יש פרטים המודגשים להלן שלא הובאו כסעיפים בסקירה הממוספרת).

10 על היחס בין הברכות, ראו דיון אצל שורץ (לעיל הערה 2), עמ' 259-256.

11 לדעתו של לנדי [F. Landy, Narrative Techniques and Symbolic Transactions, in: J. C. Exum (Ed.), *Sings and Wonders*, Atlanta 1989, p. 25]. המילה "הנני" היא ביטוי להקשבה, תקשורת קרובה ונוכחות פעילה. רש"י אומר: "לשון ענווה ולשון זימון", כלומר הסכמה מוחלטת. כך גם מבאר רש"י את השאלה המיותרת בסיפור חטא קין: "איכה" (בר' ג, ט) - ליכנס עמו בדברים".

12 קשר מסוג אחר הציע סילבה. הוא טען (עמ' 283-286) שהעקדה השפיעה על אישיותו של יצחק, ואנו מסכימים וטוענים שמכל היבט פסיכולוגי הוא צודק. ראו: D. Silva, "The blessing of a Wounded Patriarch: Genesis 27/1-40, *JSOT* 32 (2008), pp. 267-286

סיפור ב': גניבת הברכות (בר' כז)	סיפור א': העקדה (בר' כב)
<p>(א) ויהו כִּי־זָקַן יִצְחָק וַתִּכְהַיֵּן עֵינָיו מֵרָאֵת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו בְּנֹו הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַגִּנִּי (ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי (ג) וְעַתָּה שָׂא נָא כְלִיךָ תִּלְוֶנָה וְקִשְׁתְּךָ וְצֹאן הַשָּׂדֶה וְצֹדֵה לִי צִיד (ד) וְעֲשֵׂה־לִּי מִטְעָמִים כֹּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִּי וְאֶכְלָה בְּעִבּוֹר תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי בְטֶרֶם אָמוּת (ה) וְרִבְקָה שָׁמְעַת בְּדַבְרֵי יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנֹו וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לְצֹד צִיד לְהִבְיֹא (ו) וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנֵה לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־אֲבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אָחִיךָ לֵאמֹר (ז) הִבִּיאָה לִּי צִיד וְעֲשֵׂה־לִּי מִטְעָמִים וְאֶכְלָה וְאִבְרַכְכָּה לִפְנֵי ה' לִפְנֵי מוֹתִי (ח) וְעַתָּה בְּנִי שְׁמַע בְּקוֹלִי לֵאשֶׁר אֲנִי מֵצִינָה אֶתְּךָ (ט) לָךְ נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִּי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדִיִּים עֲזִיִּים טְבִיִּים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מִטְעָמִים לְאֲבִיךָ כֹּאֲשֶׁר אָהֵב (י) וְהִבֵּאתָ לְאֲבִיךָ וְאָגֵל בְּעִבְרָה אֲשֶׁר יִבְרַכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ (יא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ הֲנֹו עֹשֶׂו אַחִי אִישׁ שָׂעִר וְאֲנִכִּי אִישׁ חֶלֶק (יב) אוּלַי יִמְשְׁנֵנִי אָבִי וְהִיִּיתִי בְעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ וְהִבֵּאתִי עָלַי קִלְלָה וְלֹא בְרַכָּה (יג) וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלַתְּךָ בְּנִי אֵךְ שְׁמַע בְּקוֹלִי וְלָךְ קַח לִי (יד) וַיֵּלֶךְ וַיִּבְא וַיִּבְא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מִטְעָמִים כֹּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו (טו) וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת־בְּגָדֵי עֵשָׂו בְּנֵה הַגָּדֹל הַחֲמֹדִית אֲשֶׁר אֶתְּהָ בְּכִיִּית וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן (טז) וְאֶת עֵרְתֵי גְדֵיֵי הָעֲזִיִּים הַלְבִּישָׂה עַל־יָדָיו וְעַל חֻלְקֹת צוּאָרָיו (יז) וַתִּתֵּן אֶת־הַמִּטְעָמִים וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְיַד יַעֲקֹב בְּנֵה אֶל אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הַנְּנִי מִי אַתָּה בְּנִי (יט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֹשֶׂו בְּכָרְךָ עֲשִׂיתִי כֹאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי הַיּוֹם־נָא שָׂבָה וְאֶכְלָה מִצִּידִי בְּעִבּוֹר תִּבְרַכְנִי נַפְשֶׁךָ (כ) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנֹו מִה־זֶה מַהֲרַת לִמְצָא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה ה' אֶל־יִצְחָק לִפְנֵי (כא) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב גְּשֵׁה־נָא וְאֶמְשָׁךְ בְּנִי הֲאֵתָה זֶה בְנִי עֹשֶׂו אִם־לֹא (כב) וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשָׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִיָּדִים יָדַי עֹשֶׂו (כג) וְלֹא הִפְרִיזוּ כִּי־הָיוּ</p>	<p>(א) ויהו אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהֵא־לֵהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הַגִּנִּי (ב) וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בְּנִיךָ אֶת־יְחִידֶךָ אֲשֶׁר אֶהְבֵּת אֶת־יִצְחָק וְלָךְ־לָךְ אֶל־אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ (ג) וַיִּשְׁכֶם אַבְרָהָם בְּבִקְרַת וַיַּחֲבֵשׁ אֶת־חֲמֹרֹו וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנֹו וַיִּבְקַע עֶצֶי עֹלָה וַיִּקֶם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמְּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הֵא־לֵהִים (ד) בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיִּרְא אֶת־הַמְּקוֹם מֵרַחֵק (ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמֹוֹר וְאֲנִי וְהַנְּעָר וְנִלְכֶה עַד כָּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁנוּבָה אֵלֵיכֶם (ו) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֶצֶי הָעֹלָה וַיִּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנֹו וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכָלֶת וַיִּלְכֹו שְׁנֵיהֶם יַחַדוּ (ז) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הַגִּנִּי בְּנִי וַיֹּאמֶר הַשָּׂה לְעֹלָה (ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֵשׁ וְהָעֲצִים וְאִיָּה הַשָּׂה לְעֹלָה (ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֵשׁ וְהָעֲצִים וְאִיָּה הַשָּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיִּלְכֹו שְׁנֵיהֶם יַחַדוּ (ט) וַיִּבְאוּ אֶל־הַמְּקוֹם</p>

אֲשֶׁר אָמַרְלוּ הָאֱלֹהִים וַיִּבְנֶן
שֵׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ
וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הַעֲצִים וַיַּעֲקֹד
אֶת־יִצְחָק בְּנֵוֹ וַיִּשֶׂם אֹתוֹ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לַעֲצִים
(י) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יִדְוֹ
וַיַּחֵךְ אֶת־הַמַּאֲכָלֹת לַשְּׁחֵט
אֶת־בְּנֵוֹ (יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו
מִלְאָךְ הִ' מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר
אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר
הַנְּנִי (יב) וַיֹּאמֶר אֶל־תְּשַׁלַּח
יָדְךָ אֶל־הַנָּעַר וְאֶל־תַּעֲשׂ
לוֹ מְאֹמָה כִּי עֵתָהּ יִדְעָתִי
כִּי־יֵרָא אֱלֹהִים אֵתָהּ וְלֹא
חֲשַׁכְתָּ אֶת־בְּנֵךְ אֶת־יַחֲדָד
מִמֶּנִּי (יג) וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם
אֶת־עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה־אֵיל
אֲחֵר נֹאֲחָז בַּסֶּבֶךְ בְּקִרְנָיו
וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיַּחֵךְ אֶת־הָאֵיל
וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בְּנֵוֹ (יד)
וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמְּקוֹם
הַהוּא הִ' וַיֵּרָא אֲשֶׁר יֹאמֶר
הַיּוֹם בְּהָרָה הִ' (טו)
וַיִּקְרָא מִלְאָךְ הִ' אֶל־אַבְרָהָם
שְׁנִית מִן־הַשָּׁמַיִם (טז)
וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־הִ'
כִּי יַעַן אֲשֶׁר עֲשִׂיתָ אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת־
בְּנֵךְ אֶת־יַחֲדָד (יז) כִּי־בִרְךָ
אַבְרָכָךָ וְהִרְבֵּה אַרְבֵּה אֶת־
זַרְעֲךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוּל
אֲשֶׁר עַל־שָׁפַת הַיָּם וַיִּרֶשׁ
זַרְעֲךָ אֶת שְׂעַר אֵיבָיו (יח)
וְהִתְבָּרְכוּ בְּזַרְעֲךָ כָּל גּוֹיֵי
הָאָרֶץ לְעֹבֵד אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ

יָדָיו כִּי־יִדְי עֲשׂוּ אֲחִיו שְׁעֵרֹת וַיִּבְרָכְהוּ (כד) וַיֹּאמֶר
אֵתָהּ זֶה בְּנִי עֲשׂוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי (כה) וַיֹּאמֶר הַגִּשְׁהָ לִּי
וְאֶכְלָה מִצֵּיד בְּנִי לְמַעַן תִּבְרָכְךָ נִפְשִׁי וַיִּגְשֵׁלוּ וַיֹּאכְלֹ
וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיִּישֶׁת (כו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גִּשְׁהָ
גַּא וְשָׁקֵה־לִּי בְנִי (כז) וַיִּגְשֵׁל וַיִּשְׁקֵ לּוֹ וַיִּרַח אֶת־רִיחֵ
בִּגְדָיו וַיִּבְרָכְהוּ וַיֹּאמֶר רָאִה לִּי בְנִי כְרִים שָׂדֶה
אֲשֶׁר בְּרָכּוֹ הִ' (כח) וַיִּתֵּן־לָהּ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם
וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וַרְבֵּ דָגָן וְתִירָשׁ (כט) וַעֲבֹדוּ עִמָּיִם
וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהּ לְאֲמִים הָהֵן גְּבִיר לְאֲחִיב וַיִּשְׁתַּחֲוּ
לָהּ בְנֵי אֲמֵךְ אַרְרִיר אֲרִוּר וּמִבְּרָכִיר בְּרִוּי (ל) וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר כָּלָה יִצְחָק לְבַרְךָ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אָךְ יָצָא וַיֵּצֵא
יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֲשׂוּ אֲחִיו בֵּא מִצֵּידוֹ
(לא) וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מִטְעָמִים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר
לְאָבִיו יָקִים אָבִי וַיֹּאכְלֵ מִצֵּיד בְּנֵוֹ בַּעֲבֹר תִּבְרַכְנִי
נִפְשֶׁךָ (לב) וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אַתָּה וַיֹּאמֶר
אֲנִי בְנֵךְ בְּכֹרֶךָ עֲשׂוּ (לג) וַיִּחַרֵד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה
עַד־מָאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אִפֹּאז הוּא הִצֵּד־צִיד וַיָּבֵא לִי
וַאֲכַל מִכָּל בְּטָרָם תִּבְאוּ וְאַבְרָכְהוּ גַם־בְּרִוּי יְהִיהִ
(לד) כְּשָׁמַע עֲשׂוּ אֶת־דְּבַרִּי אָבִיו וַיַּעֲקֵק עֲקֵלָה גְּדֹלָה
וַיִּמְרָה עַד־מָאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם אֲנִי אָבִי
(לה) וַיֹּאמֶר בֵּא אֲחִיב בְּמִרְמָה וַיַּחֵךְ בְּרַכְתְּךָ (לו)
וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְעָמִים
אֶת־בְּכֹרְתִי לָקַח וְהִנֵּה עֵתָהּ לָקַח בְּרַכְתִּי וַיֹּאמֶר
הֲלֹא־אֶצְלַת לִי בְרָכָה (לז) וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לַעֲשׂוּ
הֵן גְּבִיר שְׁמֵתִיו לָהּ וְאֵת כָּל אֲחִיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים
וְדָגָן וְתִירָשׁ סִמְכַתִּיו וְלָכֵה אִפֹּאז מֶה אַעֲשֶׂה בְנִי
(לח) וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ אֶל־אָבִיו הַבְּרָכָה אֶת־הוּא־לָהּ
אָבִי בְרַכְנִי גַם־אֲנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֲשׂוּ קִלּוֹ וַיִּבֶךְ (לט)
וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יְהִיהִ
מוֹשְׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מִעַל (מ) וְעַל־חֲרַבְךָ תַּחֲוִיהִ
וְאֶת־אֲחִיב תַּעֲבֹד וְהִיהִל כַּאֲשֶׁר תִּרְיֵד וּפְרֻקְתָּ עָלָיו
מִעַל צֹאֲרָךְ. כח (א) וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיִּבְרָךְ
אֹתוֹ וַיְצַוְהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא תִּתַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:
(ב) קוּיִם לָךְ פְּדֻנְהָ אַרְם בֵּיתָהּ בְּתוֹאֵל אָבִי אֲמֵךְ
וְקַח־לָךְ מִשְׁשׁ אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבָן אֲחִי אֲמֵךְ:

<p>(ג) וְאֵל שְׂדֵי יְבָרַךְ אֶתְךָ יִפְרָרְךָ וְהִיִּית לְקַהֲל עַמִּים: (ד) וַיִּתֵּן לְךָ אֶת־בְּרִכַּת אַבְרָהָם לְךָ וְלִזְרַעְךָ אֶתְךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מִגְרִיךְ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם.</p>	<p>בְּקִלֵּי (יט) וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם אֶל־נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ וַיִּהְיוּ אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בְּבְאֵר שָׁבַע.</p>
---	--

מה משמעות דמיון זה?

נחזור מעט לסיפור "גניבת" הברכות (בר' כז). קולמוסים רבים נשתברו בנושא,¹³ ולכן אנו רוצים לנסות לקוראו מנקודת מבט הפוכה מן המקובל.

קריאת הסיפור יוצרת תחושה שיצחק הוא אדם תמים ושרבקה מערימה עליו. חז"ל מתארים את יצחק כ"עולה תמימה" (בראשית רבה סד ועוד רבים), כלומר אדם שהתמימות היא המאפיין הבסיסי של אישיותו, והדבר מחזק את ההנחה הזו. מנגד, רבקה, אשת החסד, המופיעה בסיפור עבד אברהם כ"טַבְּתַת מְדָאָה מְאֹד" (בר' כד, טז), או בלשון השיר המפורסם "נערה טובה יפת עיניים",¹⁴ מתגלית כמתוחכמת ובעלת תכסיסים, ומעלה שאלות על התנהגותה: מדוע היא מערימה על יצחק? מדוע לא שוחחה עם בעלה ובחרה לפעול באופן חד-צדדי?

עיון מעמיק יותר בסיפור יוכל לחשוף צד הפוך. ברצוננו לטעון שהמתוחכם מבין השניים הוא יצחק, ופעולתה של רבקה נבעה דווקא מתוך ההיכרות שלה עם בעלה ומתוך החיים המשותפים עימו.

הזמנתו של יצחק את עשיו לקבל את הברכה ראשון, למרות שסביר להניח שלא נסתרו מעיניו מעלליו¹⁵ וגם לא העובדה שהוא מכר את הבכורה ליעקב, אומנם עלולה להטעות ולהציגו כְּאֵב "כהה עיניים" (כז, א). עם זאת, נראה יותר לומר שהדבר נעשה מתוך רצון

13 אנו מקדימים ואומרים שיש הרבה מאוד שיטות להסביר את מה שמתרחש כאן וגישתנו היא חדשה. ראו הרחבה וביבליוגרפיה רחבה בספרה של שרה שורץ שיצא לאחרונה (לעיל הערה 2), ושם עמ' 121-168, וכן אצל גרוסמן [לעיל הערה 4], יעקב, עמ' 158-160. ראו אצלו גם את דעתה המקורית של אדריאן בלידשטיין המציעה לראות בסיפור את יצחק ורבקה כמשתפים פעולה, ויעקב הוא זה העומד במבחן שניהם.

14 על פי הגדרתו של לוי קיפניס בשיר הילדים המפורסם "אליעזר ורבקה". ראו בספרו שרשרת, תל-אביב 1980, עמ' 133.

15 המדרש מאריך ברשתותיו: "וַיְהִי עֶשָׂו אִישׁ יָדָע צִיד" - צד את הבריות בפיו" (ב"ר תלדות סג, כז); 'אֲדַמְוִי' (כה, כה) - אמר רבי אבא בר כהנא: כאלו שופך דמים" (ב"ר סג, כה); וַיָּבֵא עֶשָׂו מִן הַשְּׂדֵה' (כה, כט) - שעבר עשו שתי עבירות: שבא על נערה המאורסה שנא' 'כִּי בַשְּׂדֵה מְצָאָה' (דב' כב, כז), וְהָוָה עֵינָיו' - שהרג את הנפש" (ב"ר סג, כט).

לאזן את עשיו או לפחות לא לאברו לאחר מותו, כעין "ריכוך" שיבטיח שהבית לא יתפרק ולא ייכנס למלחמת אחים לאחר מות יצחק.¹⁶

שיא התחכום של יצחק מתגלה בעת שיעקב נטה לצאת לדרכו חרנה. הוא הוזמן לאביו וקיבל את "ברכת אברהם" - "לֵךְ וּלְדַעַף אֶתְּךָ לְדִשְׁתָּךְ אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם" (כח, ד). וישאל השואל: מניין צצה ברכה זו? הרי סאגה שלמה קרתה בעקבות השאלה מי היה צריך לקבל את הברכות, והינה כמו קוסם השולף שפן מהכובע כך שולף יצחק את ברכת אברהם, השונה בתכלית מהברכות הקודמות,¹⁷ ומעניק אותה ללא התלבטות ליעקב! אין זאת אלא שמדובר במהלך מתוחכם ומתוכנן היטב, שמטרתו להכריע היסטורית שרק יעקב יקבל את ברכת הארץ והזרע שהיא "ברכת אברהם",¹⁸ וכל הדרמה הקודמת לא באה אלא כדי לרצות את עשיו ותו לא.¹⁹ אמת שעתה נשאלת השאלה: מה סיבת התדרמה שאחזה ביצחק ("ויחרד"), הרי תוכניתו מתממשת מהר מן הצפוי? אלא שחלק מן התוכנית היא קודם לרצות את עשיו, והדברים יוסברו להלן.

עתה נחזור לרבקה. השאלה בעינה עומדת: מה קרה לתמימותה כפי שעלתה מסיפור פגישתה עם עבד אברהם (פרק כד)?

אפשר לומר שיש כאן כמה מרכיבים שהביאו אותה לבחור בדרך שבה בחרה.

-
- 16 גישה מפתיעה הציג יואל בן-נון, שטען בספרו פרקי האבות, (לעיל הערה 6 [עמ' 150]) שזו אהבת אמת מתוך הבנתו של יצחק שרק עשיו, איש הציד, ידע לעמוד על זכויות המים וימשיך לפתח את החקלאות שבה פתח אביו, שהוא, בניגוד לכל שאר אבותינו, היה עובד אדמה ולא רועה צאן.
- 17 הברכה שעליה נאבקו יעקב ועשיו כללה הבטחה כלכלית "מִשְׁמֵי הָאָרֶץ" ו"שֵׁל הַשָּׁמַיִם" [בפס' כח, לט] ששניהם קיבלו אותה - ייתכן שבמקומות אחרים במרחב כדעת חלק מהפרשנים ואכמ"ל; הבטחה מדינית "יַעֲבֹדוּךָ עַמִּים" שקיבל יעקב [פס' כט] ו"עַל־חֶרֶבְךָ תִּחְיֶה" [פס' מ] שקיבל עשיו, וכן עסקה הברכה בסוגיית השלטון הפנימי בין האחים; יעקב קיבל את "הָנוֹה גְבִיר לְאַחֶיךָ" (כט), ועשיו קיבל את "וְהָיָה כְּאִשֶׁר תִּרְיֵד וּפְרִקְתָּ עָלָיו מַעַל צְנָאֲרֶךָ" (מ), כלומר את היכולת להעביר כמטוטלת את השליטה בתוך הבית - אליו, וגם ההסבר למטוטלת זו תלוי בגישות שונות של פרשנים ולא נאריך. ראו אצל גרוסמן (יעקב, [לעיל הערה 4]), עמ' 156-158.
- 18 שהרי הברכות הקודמות הכוללות הבטחות כלכליות וטריטוריאליות, לא כללו אזכור מפורש שמדובר בארץ ההבטחה - ארץ כנען. וכאן אנו הולכים בדרכם של רוב המפרשים: רד"ק, ר' בחיי, ר' עובדיה מספורנו והמלבי"ם שטענו שמעולם לא תוכננה ברכת אברהם להינתן לעשיו. אמת שדעת רמב"ן (כז, ד) שונה, וראו את הסקירה של הפרשנות המסורתית אצל איתן שנדורפי, הדר התורה - בראשית, ירושלים תשע"א, עמ' 172-177.
- 19 שוורץ (לעיל הערה 2 ושם עמ' 133-134) טענה שאי אפשר להכריע שזו אכן הייתה תוכנית של יצחק.

ראשית, הגיל. לא הרי נערה בת 14²⁰ כאישה בת למעלה ממאה שנים.²¹ ניסיון החיים שלה, ובפרט היותה אמו של עשיו המתואר במדרש כרוצח,²² הפך אותה לאישה היודעת להתמודד עם מצבים מסובכים ולא לתר להם פתרונות מתאימים. למען שלום הבית היא העדיפה את התחפושת על פני פנייה ישירה ליצחק.²³ לו הייתה פונה אליו ישירות, ייתכן שיצחק היה מציג את תוכניתו הנסתרת אך רבקה לא הייתה מאפשרת לו לממש אותה מתוך תיעובה הגדול את התנהגותו של עשיו.

שנית, רבקה פעלה ממניעים אידאולוגיים, שהחשוב שבהם הוא שבשום אופן אסור שעשיו ינהיג את בית אברהם. אידאולוגיה אינה סותרת תמימות, וברור שרבקה נותרה ישרת דרך.

ואחרון, חיים משותפים עם איש חכם וצדיק כמו יצחק העשירו את יכולותיה, ודווקא הם הגדילו את תחכומה ואת חוכמת ליבה.

סיכומם של דברים: אין מדובר כאן במשבר זוגי, וגם לא באנשים שהערימו זה על זה. מדובר כאן באבינו השני ובאימנו השנייה, שהיו מוכנים לנקוט דרכי עורמה, שיש בהן קורטוב ממידת השקר, למען שלום העולם, ולהתחפש למען שלום בית.

עתה נחזור להקבלה הרחבה לסיפור העקדה וננסה להסבירה.

אם נכונה דרכנו, שבסיפור זהה מתגלה יצחק כבעל דעה וכאיש מתוחכם, בא סיפורנו ומתקן את הרושם הפסיבי מאוד של דמותו כפי שהצטיירה בעקדה ובסיפור עבד אברהם

20 יש שלוש גרסאות בכתבי היד של "סדר עולם": ארבע-עשרה, שלוש וארבע. ראו דיון בעניין אצל חיים מיליקובסקי, סדר עולם: מהדורה מדעית, ח"ב, ירושלים תשע"ג, עמ' 16-18. רש"י (כה, כ) הביא רק את הדעה שהייתה בת שלוש וחזקוני כתב ארבע-עשרה. לפי הפשט מובנת יותר הדעה שהייתה בת ארבע-עשרה, כפי שעולה מרוב כתבי היד של "סדר עולם". כך תובן יכולתה לצאת לבד עם הצאן; להשקות גמלים צמאים; לנהל שיחה עם אדם זר ומבוגר ממנה; להזמין לביתה ולנהל עם אדונו חיי אישות.

21 יצחק היה בן ששים ורבקה בת ארבעים כשנולדו הבנים (כה, כ), ועתה הבנים עצמם בני למעלה מששים (ראו רש"י כז, ב), כך שהוריהם בני למעלה ממאה.

22 לעיל הערה 15.

23 הרמב"ן (כז, ד) בפירושו פסיכולוגי מעמיק מנמק בארבעה נימוקים (שניים העוסקים בעבר ושניים העוסקים בהווה) מדוע רבקה לא פנתה אליו ישירות: "ונראה שלא הגידה לו רבקה מעולם הנבואה אשר אמר ה' לה יִרְבֵּב יַעֲבֹד צִעִיר (כה, כג) כי איך היה יצחק עובר את פי ה' והיא לא תצלח. והנה **מתחלה** לא הגידה לו דרך מוסר וצניעות, כי יִתְלַךְ לְדַרְשׁ אֶת ה' (שם כב) - שהלכה בלא רשות יצחק, **או** שאמרה אין אנכי צריכה להגיד נבואה לנביא כי הוא גדול מן המגיד לי! **ועתה** לא רצתה לאמר לו 'כך הוגד לי מאת ה' טרם לדתי' כי אמרה: באהבתו אותו לא יברך יעקב ויניח הכל בידי שמים, והיא ידעה כי בסבת זה יתברך יעקב מפיו בלב שלם ונפש חפצה. **או** הם סבות מאת ה' כדי שיתברך יעקב, וגם עשו בברכת החרב".

הסמוך לו (פרק כד), שגם בו ממשיך יצחק להיות פסיבי שהרי לא הוא הולך לבחור את בת זוגו אלא עבד אביו, ויצחק מקבל את הבחירה ללא אומר. מאז עוברות שנים רבות, וכמו רבקה, גם יצחק משתנה.

בפשטות יצחק הוא פסיבי, כך טוענים למשל בואס²⁴ ושטיינזליץ.²⁵ שונה מהם מעט בן-נון²⁶, שמקבל את הגדרתו כפסיבי אך מדגיש את סיפור הבארות (כו, יח-כב) שבו עומד יצחק על שלו ואינו מוותר על זכויות המים שלו. לו היה כה פסיבי היה נכנע לפלישתים הסותמים את בארותיו לאחר המאבק על שתי הבארות הראשונות, עֶשָׂק ושטנה.

גרוסמן, שלא שונה מהם מאוד, מציע²⁷ בעקבות הרמב"ן,²⁸ לקרוא את יצחק וסיפורו הקצר במקרא כ"סיפור גלות" המהדהד אירועים שקרו לאביו אברהם ויקרו לבנו יעקב. נכון שאין הקבלה מלאה בין סיפורי יצחק לסיפורי אביו ובנו, אך "שבירת ציפיית הקורא היא עצמה חלק ממגמת הסיפור" - כך על פי לשון הכותב.²⁹

שורץ³⁰ מציגה אותו כדמות מעבר המקשרת בין הדור הראשון לדור השלישי, ובסקירתה הרחבה מתגבשת דמותו כדמות פסיבית חלקית,³¹ אך אם מסכמים את התזה שלה, בפועל גם היא מסכימה שזו פסיביות, רק שיש לה מטרה בכך.

לעומת כל המוזכרים לעיל, אנו טוענים שבסיפור הברכות יצחק אפילו אקטיבי. התחכמותו בסיפור כפי שתיארנו הוא שלב נוסף בבניית דמותו שהולכת ומתחזקת בסוף סיפורנו, בעמידתו החדה מול יעקב: "לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן" (כז, ו), חד-משמעיות שכוזו מבטאת עוצמה והחלטיות, ואינה מאפיינת אדם שאפשר לנהל אותו ולהערים עליו. אם כן, כנראה שמטרת ההקבלה בין הסיפורים היא להנגיד ביניהם ולאבחן בעזרת כל מילות ותוכני הדמיון את התהליך שעבר יצחק.

E. Boase, "Life in the Shadows: The Role and Function of Isaac in Genesis: Synchronic and Diachronic Readings", *VT* 51 (2001), pp. 312-355. ושם עמ' 319-320.

25 ראו עדין שטיינזליץ, דמויות מן המקרא, סדרת האוניברסיטה המשודרת, תל-אביב תשמ"ד 1984, עמ' 16-19.

26 פרקי האבות (לעיל הערה 6) עמ' 130, 137-140, והמשך דבריו לגבי ברית השווים שכרת עם אבימלך בעמ' 147-149.

27 גרוסמן, יעקב (לעיל הערה 4), עמ' 81-118.

28 בפירושו על כו, א: "אבל ירידתו של יצחק שם מפני הרעב ירמוז לגלות, כי גלה ממקומו בעל כרחו והלך אל ארץ אחרת, והנה היה גלותו ממקומו אל ארץ פלשתים שהיא ארץ מגורי אביו, וירמוז לגלות בבל שהוא מקום מגורי אבותם שהיו באור כשדים. ודע כי הגלות הנזכר ירמוז למעשה יצחק, כאשר לא לקחו אשתו, ולא היה לו שם רק הגלות והפחד."

29 גרוסמן, יעקב (לעיל הערה 4), עמ' 118.

30 שורץ, (לעיל הערה 2), עמ' 199-210.

31 כבר מסקירת המבוא שלה (עמ' 14-15) עולה דמות לא לגמרי פסיבית.

מעניין לראות שיש עוד מקרים במקרא שבהם דמויות מתוארות כפסיביות, אך לקראת תום חייהן הכתוב מחזק את דמותן.

כך משה, שבספר במדבר נתפס כחסר אונים מול שלל תלונות: בתלונת הבשר בפרק יא: "וַיִּגְדַּלְנִי נָא הָרֹג אִם מִצְאָתִי חֹן בְּעֵינַיָּה וְאֵל אֲדָאָה פְּדַעְתִּי" (טו); אחרי תלונת המרגלים: "וַיִּפְלַ מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן עַל פְּנֵיהֶם לְפָנָי כָּל קְהַל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (יד, ה); אחרי תלונת קרח: "וַיִּשְׁמַע מִשֶּׁה וַיִּפְלַ עַל-פָּנָיו" (טז, ד); אחרי שקרח ושותפיו מומתים, מואשמים בכך משה ואהרן, ותגובת משה נראית כבריחה: "וַיִּבְאֵ מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן אֶל-פְּנֵי אֱהֱל מוֹעֵד" (יז, ח); וכנ"ל בסיפור בעל פעור: "וַהֲמָה (משה ואהרן) בְּכִים פָּתַח אֱהֱל מוֹעֵד" (כה, ו) ובבקשת בנות צלפחד שבה לא יודע משה לענות: "וַיִּקְרַב מִשֶּׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לְפָנָי ה'" (כז, ה).³²

אך דמותו של משה נבנית מחדש בשני הסיפורים האחרונים בספר: עמידתו החדה מול בני ראובן וגד המבקשים נחלה בעבר הירדן: "הֲאֵחֵיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה?" (לב, ו), ואחר כך מול בני מנשה הטוענים לגריעת נחלתם עקב נתינת הנחלות לבנות צלפחד: "וַיִּצְו מִשֶּׁה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל פִּי ה' לֵאמֹר כֹּן מִטָּה בְנֵי יוֹסֵף דְּבָרִים" (לו, ה) - הפועל "ויצו" מבלטי מאוד את חיזוק דמותו.

דומה עוד יותר³³ לסיפורנו היא דמותו של דוד הנראית חלשה מאוד בשלל הסיפורים לאחר חטא בת-שבע: אי עמידתו מול אבשלום שהרג את אמנון בשמ"ב יג, כט; בריחתו מירושלים במרד המתואר שם בפרקים טו-יח; הוויתור אל מול קללת שמעי במהלך הבריחה (טז, ג); אי-התגובה מול יואב שהמרה את דברי מלכו והרג את אבשלום (יח, יד); הבכי המוור על מות אבשלום המורד (יט, א); ובעיקר בסיפור השונמית (מל"ב א) שבו הוא מצויר כאדם זקן חסר יכולת: "וַיִּכְסְהוּ בַבְּגָדִים וְלֹא יָחַם לוֹ (מל"א א, א), ואחר כך מרד אדוניהו שנקטע רק בעזרת התרגיל שמבצעים נתן הנביא ובת-שבע אך לא דוד עצמו (שם ה-לא).

אולם אחרי כל הפסיביות הזו לכאורה, נעמד דוד מחדש בעוז מול נתן ובת-שבע ודואג ששלמה יומלך עוד בחייו:

וַיִּשְׁבַּע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר חִי ה' אֲשֶׁר פָּדָה אֶת נַפְשִׁי מִכָּל צָרָה... כִּי שְׁלֹמֹה בְנִי יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל כִּסְאִי... וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהֵם קְחוּ עִמָּכֶם אֶת עֲבָדַי אֲדֹנֵיכֶם וְהִרְכַּבְתֶּם אֶת שְׁלֹמֹה בְנִי עַל הַפָּרְדֵּה אֲשֶׁר לִי וְהוֹרְדְתֶם אֹתוֹ אֶל גַּחֲזֹן; וּמִשָּׁח אֹתוֹ שֵׁם צְדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתַן הַנְּבִיא לְמֹלֵךְ עַל יִשְׂרָאֵל וּתְקַעְתֶּם

32 חז"ל סיכמו חלק מאירועים אלה במשפט "נתעלמה ממנו הלכה" (סנהדרין פב ע"א, ויקר"ר שמיני ג, א ועוד). הרב יהודה קופרמן כתב ספר בשם זה העוסק בחלק מהסוגיות שהוצגו וסוגיות נוספות שמעלים חז"ל ובהן "נתעלמה ממנו הלכה" (ירושלים תשנ"א). על בניית הדמות של משה מחדש בסוף הספר כתבה רבקה רביב, "פרשת ראשי האבות מבני ישראל ומקומה בחומש במדבר", מגדים, כב (תשנ"ד), עמ' 61-68.

33 ותודה לידידי, ד"ר יצחק עמר, שהעמידני על דמיון זה.

בְּשׁוֹפֵר וְאַמְרָתֶם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמָה ... וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמָה
(מל"א א, כט-לה).

דמותו של דוד מתעצמת בעיקר בסיפור האחרון (צוואתו בפרק ב'), שבו מציג אותו הכתוב מחדש כמלך חד ותקיף הפותר את כל המקרים שבהם היה נראה כפסיבי ונמנע מלהגיב.

כך מצווה דוד את שלמה:

וְגַם אַתָּה יְדַעַת אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְשָׁנֵי שָׂרִי
צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶּן יֵתֵר וְיֵהָרָגם וַיִּשָּׂם דָּמִי מִלְחָמָה
בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דָּמִי מִלְחָמָה בְּחַגְרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמִתְנָיו וּבְנִעְלוֹ אֲשֶׁר בְּרִגְלָיו: וְעָשִׂיתָ
כְּחֻמְתָּהּ וְלֹא תוֹרֵד שִׁיבְתוֹ בְּשָׁלֹם שְׂאֵל: וְלִבְנֵי בְּרוּזַי הַגִּלְעָדִי תַעֲשֶׂה חֶסֶד
וְהָיוּ בְּאֶכְלֵי שְׁלֹחַנְךָ כִּי כֹן קָרְבוּ אֵלַי בְּכָרְחֵי מַפְגֵּי אֲבִשְׁלוּם אַחִיָּה: וְהִנֵּה עִמָּךְ
שְׁמַעִי בֶּן גֵּרָא בֶּן הִימִינִי מִבְּחָרִים וְהוּא קָלְלָנִי קָלְלָה נְמָרְצָת בְּיוֹם לְכַתִּי
מִחַנֵּים וְהוּא יָרַד לְקִרְאָתִי הִירְדֵן וְאַשְׁבַּע לוֹ בְּה' לֵאמֹר אִם אָמִיתָךְ בְּחָרְבִי:
וְעָתָה אֵל תִּנְקָהוּ כִּי אִישׁ חָכֵם אַתָּה וַיְדַעַת אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לוֹ וְהוֹרְדָתָ אֵת
שִׁיבְתוֹ בְּדָם שְׂאוּל (מל"ב ב, ה-ט).

ומילות סיום:

מדרשים והוגים רבים³⁴ עמדו על כך שספר בראשית מהדהד ללא הרף את סיפוריו זה בזה, כגון עקדת יצחק (סיפור א') מול גירוש ישמעאל (כא, יד)³⁵; החלפת לאה ברחל (כט, כה) כתגובה להחלפת יעקב בעשיו (סיפור ב')³⁶; חובת יהודה לעמוד מול תמר: "הַכֶּךְ נָא לְמִי הַחֲתָמָת וְהַפְתִּילִים" (לח, כה) מול הטעייתו של יעקב: "הַכֶּךְ נָא הַפְתַּנְתָּ בְנֶךָ הוּא" (לז,

34 ראו את R.E. Friedman, "Who Breaks the Cycle? Deception for Deception", Bible Review 2/1 (1986), pp. 22-31.

35 שיש שממש הגדירו אותו "עקדת ישמעאל". ראו את נחם אילן, "הרהורים על עקדת ישמעאל", אצל: ישראל רוזנסון ובנימין לאו (עורכים), עקדת יצחק לזרעו, תל-אביב תשס"ג, עמ' 381-392.

36 זקוביץ (לעיל הערה 1, עמ' 91-92) ועוד רבים עמדו על ההקבלה בין מכירת הברכה של עשיו ליעקב (בר' כה, כז) לבין סיפור גניבת הברכה (סיפור ב' שלפנינו). כמו כן, הציג זקוביץ (עמ' 17-18) את ההקבלה לפרק כט, כה שם הוחלפו על ידי לבן רחל בלאה, אם כי על כך כבר עמדו חז"ל וטענו שיש מעין מידה כנגד מידה ליעקב על פעולתו בתחפושתו אל מול אביו, ראו באגדת בראשית מט (עיבוד של ב"ר ע, ט): "כל הלילה היה משמש עמה - סבור שהיא רחל. כיון שעמד בבוקר וְהִנֵּה הוּא לְאָה. אמר לה: ברתיה דרמאה [=בתו של הרמאי], למה רמית אותי? אמרה לו: ואת לא רמית באביך; כשהיה אומר לך 'אתה זה בני עשור' והיית אומר 'אנכי עשור בְּכֶרְךָ', ואת אומר וְלָמָּה רְמִיתִנִּי אביך לא אמר 'בֵּא אַחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרִכְתְּךָ?' כהרחבה למדרש ובעקבות אחרים עוסק יהונתן יעקבס בספרו מידה כנגד מידה בסיפור המקראי (אלון-שבות תשס"ו, עמ' 169-173) בהשפעת סיפור ב' על יעקב דווקא.

לב) בסיפור מכירת יוסף (לז, לב). ובאותו הקשר: "וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת אָחִיו" (מב, ח) לעומת אותו "הִכָּר נָא"³⁷ שאמרו האחים ליעקב, וכן הלאה³⁸. בעיון זה הוספנו עוד פרט למערכת האומנותית של מבנה ספר זה: יצחק האקטיבי מול יצחק הפסיבי.

---

37 וראו במאמרי "התנכרות יוסף לאחיו: נקמה או תהליך חינוכי?", טללי אורות, יד (תשס"ח), עמ'

35-52 ושם 38.

38 דוגמאות נוספות מספר בראשית אצל זקוביץ (לעיל הערה 1), בעמ' 18, 30, 37.